

Анатолій Коваленко

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ (ГІТАРНОЇ) ОСВІТИ В УКРАЇНІ У СУЧАСНОМУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано історико-культурологічні концепції еволюції інструментальної (гітарної) галузі сучасних науковців, які у висвітлюють тенденції розвитку цього процесу в різних країнах та їх окремих регіонах. Основними завданнями роботи стали: вивчення та систематизація наукових джерел, компаративний аналіз розвитку інструментальної (гітарної) галузі в різних країнах у історико-культурологічному контексті з метою визначення схожих тенденцій розвитку цього явища та окреслення проблем, які потребують подальшого наукового вирішення.

Ключові слова: історико-культурологічний аналіз, інструментальна (гітарна) освіта, розвиток, науково-педагогічний дискурс, гітарна галузь, музичне мистецтво, виконавська практика, професійна підготовка гітаристів.

В статье проанализированы историко-культурологические концепции эволюции инструментальной (гитарной) области современных ученых, которые освещают тенденции развития этого процесса в разных странах и их отдельных регионах. Основными задачами работы стали: изучение и систематизация научных источников, компаративный анализ развития инструментальной (гитарной) отрасли в разных странах в историко-культурологическом контексте с целью определения похожих тенденций развития этого явления и определение проблем, требующих дальнейшего научного решения.

Ключевые слова: историко-культурологический анализ, инструментальное (гитарное) образование, развитие, научно-педагогический дискурс, гитарная отрасль, музыкальное искусство, исполнительское практика, профессиональная подготовка гитаристов.

Article historical-cultural concept of revolution instrumental (guitar) industry modern scholars have different contexts highlight trends in this process in different countries and their specific regions. The main objectives of the study were the systematization and scientific sources, comparative analysis of instrumental (guitar) industry in different countries in historical and cultural context to identify similar trends of this phenomenon and outline problems that require further scientific solution. Historical and cultural analysis of

instrumental (guitar) Education in Ukraine in modern scientific and pedagogical discourse made it possible to outline the problems that today are in the process of scientific understanding. The analysis of scientific sources showed that instrumental (guitar) industry is a modern independent cultural phenomenon, within which are formed stylistic performing trends, educational technologies in training professional guitarists enriched performing repertoire, improving the content of training musicians at all levels of Ukrainian musical-educational system, solve the range of problems associated with the definition of social and cultural status of instrumental (guitar) industry for its approach to world trends.

Key words: *historical and cultural analysis, instrumental (guitar) education, development, scientific and educational discourse industry Guitar, music, performance practice, training guitarists.*

Серед провідних музичних напрямів у сфері сучасної професійної мистецької освіти України, який майже півстоліття користується попитом серед молоді та суспільного загалу є гітарне мистецтво. Починаючи з середини ХХ століття, гітарна виконавська галузь стрімко увійшла в систему музичної освіти на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях, представники якої сьогодні уславляють вітчизняну гітарну школу на провідних міжнародних конкурсах, концертних заходах, майстер-класах, якісно готують фахівців у сфері культури та мистецтва, викладачів за фахом. Проте, гітарне мистецтво знаходиться за межами уваги науковців, більшість їх робіт висвітлюють окремі аспекти розвитку гітарної освіти в країні або вивчають схожі проблеми у сфері гітарної практики, що свідчить про безсистемний характер досліджень.

З метою вивчення наукового доробку за темою дисертаційного дослідження, ми звернулися до аналізу галузевої літератури, який дозволив систематизувати наявні роботи дослідників та окреслити коло проблем, які потребують наукового осмислення. Розвиток гітарної освіти представлено в наукових статтях та дисертаційних дослідженнях зарубіжних науковців (Аль Фатих Хуссейн Ахмед, В. Борисевич, В. Ганєєв, Н. Дмитрієва, К. Ільгін, Л. Карпов, Д. Крутіков, О. Петропавловський, М. Самохіна, О. Скринніков, О. Тимофєєв, Фан Дінг Тан, Н. Якименко) та вітчизняних авторів (В. Грищенко, О. Жерздеєв, Т. Іванніков, В. Козлін, М. Михайленко, Є. Мошак, О. Рогоза, В. Сидоренко, А. Тихонравова, В. Ткаченко), в яких висвітлено генезис гітарної галузі в окремих регіонах України, інших держав (Росії, В'єтнаму, Судану), проаналізовано діяльність композиторів в контексті еволюції гітарного музичного жанру, особливості формування виконавської майстерності у гітаристів, що дозволяє констатувати про переважно мистецтвознавчий характер наукових розвідок авторів.

Мета статті – здійснити історико-культурологічний аналіз розвитку інструментального (гітарного) виконавства в Україні у сучасному науково-

педагогічному дискурсі.

Цікавою з позиції історико-культурологічного підходу є робота дослідника Фан Динь Тан «Гітарне мистецтво В'єтнаму в контексті світового гітарного мистецтва», в якій автор розкриває вплив суспільно-політичних тенденцій на розвиток гітарної музичної галузі в локально зазначеній країні [8]. Фан Динь Тан звертає увагу на роль держави в процесі організації системи музичної освіти, функціонування музичних освітніх закладів, наголошує на необхідності міжнародної співпраці між представниками мистецько-освітньої галузі різних країн з метою реалізації творчих, освітніх та наукових проектів, обміну педагогічним досвідом задля створення єдиних вимог у процесі підготовки майбутніх фахівців інструментального (гітарного) виконавсько-педагогічного профілю.

Дійсно, в умовах інтернаціоналізації освітнього простору головним сегментом діяльності мистецьких установ є накопичення та обмін світовим творчим та педагогічним досвідом, що уможливорює окреслити здобутки та недоліки в контексті організації певної національної системи освіти, запровадити ефективні освітні технології у процес підготовки фахівців інструментальної (гітарної) виконавсько-педагогічної справи.

Фан Динь Тан в контексті аналізу еволюції гітарного мистецтва в країні визначає вплив в'єтнамської народної музики на процес розвитку галузі. І в цьому сенсі автор звертає увагу на специфічні особливості традиційної музичної культури В'єтнаму, розкриває її гармонійну та мовно-інтонаційну організації. Ми поділяємо думку автора та вважаємо, що саме національні народні традиції складають основу розвитку професійної музичної культури, адже зароджуючись в межах аматорського музикування кожна інструментальна галузь, переважно народного походження, під впливом соціокультурних трансформацій та історичних тенденцій здобувала нові естетичні та функціональні якості. В контексті визначення передумов становлення гітарного мистецтва у В'єтнамі автор здійснює органологічний аналіз розвитку національного інструментарію та визначає різновиди гітари, які широко використовуються в музичній культурі країни, а саме: шестиструнна (іспанська), гавайська, електрична і в'єтнамська (гітара Кай Ліонга) з модифікацією грифа та налаштуванням відповідно до ладової специфіки національної народної музики. Деякі з позначених автором різновидів гітари у В'єтнамі (шестиструнна, електрична) здобули подальшого розвитку в культурі різних країн, у тому числі в Україні, що свідчить про полікультурний зміст інструментального (гітарного) явища.

Аналіз генезису в'єтнамського інструментального (гітарного) мистецтва дозволив визначити ідентичні шляхи розвитку цієї галузі у В'єтнамі та Україні, які ми пропонуємо розглядати у такій послідовності: від народного (аматорського) музикування через популярний (масовий) жанр до професійної (академічної) практики.

Ми поділяємо думку Фан Динь Тан, який справедливо зазначає, що

процес академізації (професіоналізації) гітарної галузі відбувався завдяки конкурсній справі та композиторській діяльності, які стали основою формування національної інструментальної (гітарної) освіти у В'єтнамі та Україні, сприяли збільшенню музичного оригінального репертуару, розбудові виконавських засобів музичної виразності, розвитку естетичної культури та стилю виконавців. Виконавська манера гітаристів, за Фан Динь Тан, має свої характерні ознаки: активна інтонаційно-мелодійна чутливість, темброва виразність, національна характерність, поліфонічність, імпровізаційність, що вирізняє інструментальну (гітарну) галузь від інших виконавських напрямків.

Аналіз контексту культурно-історичних подій та динаміки розвитку інструментальної (гітарної) галузі дозволив визначити схожі тенденції цього процесу у В'єтнамі та Україні:

- перехід аматорських форм музикування на рівень масової просвітницької діяльності гітаристів;
- активна просвітницька діяльність гітаристів як основа формування змісту та процесу організації музичної освіти за фахом;
- поліцентричність інструментальної (гітарної) галузі як синтез народного та професійного мистецтв.

Історико-культурологічний аналіз розвитку інструментальної (гітарної) галузі представлено в роботі Аль Фатих Хуссейн Ахмеда «Гітара в музичній культурі Судану: історія становлення та розвитку» [1], в якій автор висвітлює процес еволюції явища шляхом співставлення двох світових релігій – ісламу та християнства. Розкриваючи релігійний сенс інструментального (гітарного) виконавства дослідник акцентує увагу на інтеркультурному аспекті цього явища, висвітлює передумови його становлення та тенденції розвитку в різних країнах. Дійсно, музичні традиції відповідають естетичним запитам певної нації, які виформуються під впливом соціальних, економічних, геополітичних чинників та релігійних уподобань більшості суспільства та складають, за А. Куліш, його національну унікальність [4]. І в цьому сенсі інструментальна (гітарна) галузь в різних країнах має індивідуальний характер розвитку, проте універсальність цього явища не викликає сумніву.

Аль Фатих Хуссейн Ахмед у процесі аналізу тенденцій розвитку інструментального (гітарного) мистецтва Судану піднімає коло важливих проблем цього процесу. Автор зазначає, що формування професійної освіти за фахом гальмує невизначеність єдиних освітніх критеріїв до підготовки гітаристів та низька зацікавленість до цього виду музичного мистецтва в окремих регіонах країни. Цікаво, що схожі проблеми спостерігаємо в системі музичної освіти України на сучасному етапі: з одного боку, констатуємо процес підвищення зацікавленості суспільства до інструментальної (гітарної) освіти в обласних культурних центрах, а з іншого, відмічаємо гальмівні тенденції розвитку гітарної освітньої

практики в окремих регіонах країни, які вбачаємо у відсутності висококваліфікованих кадрів, здатних забезпечити якісну підготовку музикантів за фахом. І в цьому сенсі можемо зробити висновок, що процес формування вітчизняної інструментальної (гітарної) освіти знаходиться на стадії розвитку.

Історико-культурологічний аналіз галузевої літератури дозволив виокремити вектор досліджень, в яких розглянуто розвиток інструментального (гітарного) виконавства в окремих регіонах або містах різних країн. Так, в роботі В. Сидоренко «Гітарна традиція Львова як складова академічного народно-інструментального мистецтва України» проаналізовано розвиток інструментального (гітарного) мистецтва в Західному регіоні України. Автор досліджує творчу діяльність композиторів та їх вплив на розвиток галузі, визначає коло проблем у сфері вітчизняної професійної інструментальної (гітарної) освіти, методики фахової підготовки, організації та змісту навчального процесу тощо [6]. Цікавими з позиції історико-культурологічного підходу є органологічний аналіз гітарного мистецтва, визначення передумов розвитку галузі в Україні, які В. Сидоренко вбачає через мистецтво жонглерів і менестрелів IX–XIV століття [6]. Спираючись на думку дослідниці констатуємо, що саме «вільні музиканти» протягом тривалого часу були єдиними представниками світської музичної культури та вважаємо, що саме вони виконали важливу історичну місію – розвиток та популяризація інструментального виконавства.

Проте формування професійного гітарного виконавства в Європі, за В. Сидоренко, розпочато у XVI столітті та пов'язано з діяльністю композитора та гітариста-виконавця Дж. Монтесардо, який започаткував буквену техніку запису гітарної партії. Саме в цей період з'являються «актуальні» виконавські форми – поліфонічні або варіаційні (тенто або тьєнто) [6, с. 20], які стійко увійшли у концертний репертуар сучасних гітаристів.

Процес подальшого професійного зростання у сфері інструментальної (гітарної) практики відбувся у XVII столітті, що пов'язано з діяльністю відомого іспанського виконавця, композитора та методиста Г. Санца, який видав збірку інструкцій та методичних рекомендацій для гітаристів. Спираючись на думку дослідників можемо зробити висновок, що саме період XVII століття слід вважати відправним у процесі подальшого розвитку академічної гітари. Епіцентром розквіту академічного гітарного мистецтва у цей період стали Іспанія, Італія та Франція, проте гітарна виконавська практика в цих країнах відмічається індивідуальним підходом у використанні видів цього інструменту (п'ятиструнна, шестиструнна або чотирьохструнна) відповідно до культурно-естетичних запитів кожної нації. Стає зрозумілим, що процес академізації інструментального (гітарного) мистецтва розпочато в країнах Заходу у XVII столітті, тоді як в Україні – на початку XX століття, що дозволяє пояснити гальмівні тенденції у сфері вітчизняної гітарної освіти, яка довгі роки залишалась за межами європейських культуроосвітніх традицій.

Цікавою з позиції історико-культурологічного аналізу розвитку інструментального (гітарного) мистецтва є робота Д. Крутікова «Гитарное искусство Петербурга – Петрограда – Ленинграда в первой половине XX века», в якій автор піднімає коло питань, пов'язаних з процесами становлення явища в певному регіоні (Санкт-Петербурзі), формування освіти за фахом, виробництва гітарного інструментарію, функціонування гітарних гуртків на початку XX століття та їх значенні у контексті академізації інструментальної (гітарної) галузі [3]. Дослідник визначає передумови становлення гітарного явища в Росії, характеризує кризові події, які гальмували процес розвитку гітарного виконавства та освіти в певному регіоні (Санкт-Петербурзі) на початку 1940-х років XX століття, визначає позитивний вплив польських та англійських діячів на формування виконавської культури російських гітаристів-виконавців та освіти за фахом. В роботі автор визначає історичну періодизацію розвитку гітарного мистецтва Росії, проте особливу зацікавленість викликає інформація про те, що процес становлення російської системи фахової освіти розпочато на початку XIX століття, який пов'язаний з діяльністю видатних діячів (С. Аксенов, І. Гельд, М. Висотського, В. Морков) у сфері виконавства, видавництва методичної літератури, концертної практики [3, с. 13]. У процесі співставлення історичних тенденцій розвитку в Росії та Україні стає зрозуміло, що еволюція гітарного явища в двох країнах має схожі характеристики, проте українська інструментальна (гітарна) освіта започаткована пізніше від російської більш ніж на сто років. Не зважаючи на цей факт, можемо свідчити про те, що вітчизняна інструментальна (гітарна) галузь стрімко розвивалась протягом XX століття, показниками якої стали: якісна система фахової підготовки гітаристів, видатні виконавці та відомі викладачі, які сьогодні уславлюють українську гітарну школу за межами країни.

До історико-культурологічного аналізу інструментальної (гітарної) галузі у Росії звертається дослідник В. Ганєєв, який акцентує увагу на суперечностях у визначенні її статусу (академічного або народного) у сучасній мистецькій культурі [2]. Дійсно, проблема визначення статусу цього явища складає привід для дискусій серед музикантів-професіоналів України, адже зароджуючись в межах народного (аматорського) музикування інструментальна (гітарна) галузь довгі роки залишалась любительським видом мистецтва. Ми поділяємо думку дослідника, який зазначає, що класифікація гітари як народного інструменту склалась з причин існування у пострадянському просторі декількох різновидів гітари (шестиструнної та семиструнної), негативних політичних тенденцій, які супроводжувались ідеологічним диктатом та ізоляваністю країн СРСР від світової спільноти [2, с. 3].

Відповідно до соціокультурного статусу інструментальної (гітарної) галузі у пострадянському середовищі формувалась музично-педагогічна

освітня система підготовки гітаристів, в якій викладання академічної гітари до сьогодні здійснюється на кафедрах (відділеннях) народних інструментів. Автор зауважує, що особливості еволюції академічної гітари в європейських та пострадянських країнах мають схожі характеристики та збігаються з тенденціями розвитку інших інструментальних шкіл, наприклад, скрипкою, фортепіано, що дозволяє свідчити про багатий арсенал оригінального репертуару та якісну систему професійного навчання, яка містить методичні основи викладання гри на інструменті. Ми поділяємо думку В. Ганєєва, який зазначає, що невизначеність академічного статусу інструментальної (гітарної) галузі у сфері музично-педагогічної освіти суперечить академічній сутності гітари та вимагає принципових змін в системі підготовки гітаристів на всіх освітніх рівнях задля її наближення до світових культуроосвітніх тенденцій.

У контексті популярної культури середини ХХ століття гітарне мистецтво проаналізовано у статті Є. Мошака [5]. Автор у процесі порівняльного аналізу академічної та популярної музичних тенденцій цього періоду зазначає, що гітарне виконавство здобуло популярності серед широкого суспільного загалу саме в масовому середовищі, наприклад, у джазі та року, які зайняли ключову позицію в західноєвропейській сучасній культурі. Дослідник розглядає джазову музику як самостійний напрямок музичної культури, якому характерна специфічна жанрово-стильова система, відповідний комплекс виразних засобів, композиційні нормативи і художньо-виконавська естетика. Проаналізований аспект розвитку джазової гітари Є. Мошаком важливий з позиції історико-культурологічного аналізу, адже враховуючи багатство і різноманітність технічних виконавських засобів у музичній культурі середини ХХ століття, гітарна галузь систематично збільшує стильовий арсенал виконавських можливостей та під впливом культурно-історичної трансформації виформовує нові художні форми інструментального (гітарного) мистецтва. Імпровізаційність, як основний чинник гітарної виконавської практики у музичній культурі середини ХХ століття, став стимулом для створення універсальної технічно-виконавської бази гітаристів.

Нам імпонує концепція розвитку інструментальної (гітарної) галузі у історико-культурологічному контексті дослідниці Н. Якименко. Автор досліджує процес еволюції цього явища у синтезі академічної та джазової музичних традицій [9]. Ми погоджуємося з думкою дослідниці, яка зазначає, що процес еволюції музикування на акустичній гітарі – від найпростіших форм блюзу до складних зразків джазової музики відбувався під впливом європейської академічної культури. І в цьому сенсі виформовувався певний музичний напрямок інструментального (гітарного) мистецтва, який здобув гілки-продовження в синкретичних формах (класичної та джазової гітари). Синтез полярних музичних напрямків у певній інструментальній галузі, спираючись на термінологію О. Устименко-

Косоріч, розуміємо як «полістиль» [7].

Спираючись на думку дослідників вважаємо, що розвиток інструментальної (гітарної) галузі у синкретичних формах заклав основу для формування унікального музичного напрямку, в якому спостерігаємо діалогічність з класичними музичними традиціями (творчість джазових музикантів, виконавська майстерність яких формувалась під впливом академічних тенденцій) і діалог з джазом (творчість представників академічної гітарної школи, виконавський стиль яких здобув джазових характеристик). Проте, полістилістичні тенденції у контексті історичного розвитку інструментального (гітарного) виконавства спостерігаємо не тільки в синкретичних формах класичної та джазової традицій. У середині ХХ століття визначаємо діалог академічної та фольклорної музично-виконавських традицій, які стійко увійшли у творчо-виконавську діяльність сучасних гітаристів. Отже, аналіз еволюції гітарного мистецтва у історико-культурологічному контексті дозволив Н. Якименко визначити цей процес як «інші шляхи» [9], акцентуючи увагу на трансформаційних процесах розвитку цього явища та його синкретичних музично-стильових тенденціях.

Спираючись на думку Н. Якименко, визначимо історико-культурні тенденції розвитку інструментальної (гітарної) галузі у ХХ столітті:

- взаємопроникнення і взаємозбагачення різних виконавських і культурних традицій;
- особливий музично-естетичний простір, спрямований на постійне оновлення та розвиток гітарного виконавства;
- збагачення репертуару завдяки композиторському досвіду у сфері інтегрованих музичних жанрів.

Констатуємо, що у середині ХХ століття сформувалась самобутня інструментальна (гітарна) галузь музичного мистецтва з відповідним репертуаром, арсеналом музично-виражальних засобів і технічних прийомів, професійною практикою підготовки гітаристів.

Історико-культурологічний аналіз розвитку інструментальної (гітарної) освіти в Україні у сучасному науково-педагогічному дискурсі дав можливість окреслити коло проблем, які сьогодні перебувають на стадії наукового осмислення. Аналіз наукових джерел показав, що інструментальна (гітарна) галузь є сучасним самостійним культуроосвітнім явищем, в межах якої виформовуються стильові виконавські тенденції, освітні технології у сфері підготовки професійних гітаристів, збагачується виконавський репертуар, удосконалюється зміст навчання музикантів на всіх рівнях української музично-педагогічної системи, вирішується коло проблем, пов'язаних з визначенням соціокультурного статусу інструментальної (гітарної) галузі з метою її наближення до світових культуроосвітніх тенденцій.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у науковому вирішенні проблем у сфері інструментальної (гітарної) освіти, а

саме: визначенні академічного її статусу, здійснення компаративного аналізу провідних інструментальних (гітарних) шкіл світу з метою вилучення позитивного досвіду та його запровадження в систему української музично-педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Фатих Хуссейн Ахмед. Гитара в музикальній культурі Судана. Історія становлення і розвитку : автореф. ... дис. на соискание науч. степени канд. искусствоведения : 17.00.02 «Музыкальное искусство» / Аль-Фатих Хуссейн Ахмед. – М., 1997. – 23 с.
2. Ганеев В. Р. Классическая гитара в России: к проблеме академического статуса : автореф. ... дис. на соискание науч. степени канд. искусствоведения : 17.00.02 «Музыкальное искусство» / В. Р. Ганеев. – С., 2006. – 23 с.
3. Крутиков Д. И. Гитарное искусство Петербурга – Петрограда – Ленинграда в первой половине XX века : автореф. ... дис. на соискание науч. степени канд. искусствоведения : 17.00.02 «Музыкальное искусство» / Д. И. Крутиков. – СПб, 2011. – 25 с.
4. Кулиш А. М. Актуальные формы сербского баянно-аккордеонного исполнительства : дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.03. / Кулиш Антон Николаевич. – Одесса, 2013. – 199 с.
5. Мошак Е. Г. Традиции гитарной музыки в контексте европейской музыкальной культуры второй половины XX века : автореферат дис. .. на соискание науч. степени канд. искусствоведения : 17.00.03 «Музыкальное искусство» / Е. Г. Мошак. – О., 2012. – 16 с.
6. Сидоренко В. Гітарна творчість Мирослава Скорика / В. Сидоренко // Творчість композиторів України для народних інструментів : зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф. (Львів, ЛДМА ім. М. Лисенка, 10. 04. 06.) / [ред.-упор. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц]. – Дрогобич: Посвіт, 2006.– С. 90–95.
7. Устименко-Косоріч О. А. Сербська баянно-акордеонна школа: історія та сучасність : монографія / О. А. Устименко-Косоріч. – Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 352 с.
8. Фан Дин Тан. Гитарное искусство Вьетнама / в контексте мирового гитарного искусства : автореф. ... дис. на соискание науч. степени канд. искусствоведения : 17.00.03 «Музыкальное искусство» / Фан Дин Тан. – К., 1996. – 26 с.
9. Якименко Н. С. Акустическая гитара в диалоге с академической и джазовой традициями : автореф. ... дис. на соискание науч. степени канд. Искусствоведения : 17.00.02 «Музыкальное искусство» / Н. С. Якименко. – Н., 2012. – 25 с.